

Tehnika sodobnih političnih mitov

Če poskušamo sodobne politične mite razstaviti na sestavne dele, ugotovimo, da ne vsebujejo niti ene popolnoma nove značilnosti. Vse sestavine že dobro poznamo. O Carlylovi teoriji kulta heroja in Gobineaujevi tezi o bistveni moralni in intelektualni različnosti ras je bilo že veliko razprav, toda vse so ostajale le na akademski ravni. Da bi stare ideje spremenili v močno in učinkovito politično orožje, je bilo potrebno nekaj več. Morale so se prilagoditi razumevanju drugačnega občinstva. Za to je bil potreben nov instrument, a ne le instrument misli, ampak tudi delovanja. Zadnji in odločilni dejavnik je bil razvoj nove tehnike, ki je imela, v znanstvenem jeziku rečeno, katalitični učinek. Pospešila je vse reakcije in jih privedla do popolnega učinkovanja. Čeprav so bila tla za mit 20. stoletja pripravljena že dolgo prej, niso mogla obroditi sadov brez spretnne uporabe novega tehničnega orodja.

Splošne razmere, ki so podpirale takšen razvoj in prispevale k njegovi končni zmagi, so se pojavile v obdobju po prvi svetovni vojni. Takrat so se vsi narodi, ki so sodelovali v vojni, srečali z enakimi temeljnimi težavami. Začenjali so razumevati, da niti zmagovitim narodom vojna na nobenem področju ni prinesla prave rešitve. Na vseh straneh so se pojavljala nova vprašanja. Mednarodni, družbeni in človeški konflikti so postajali vse pogostejši. Čutiti jih je bilo prav povsod. Toda v Angliji, Franciji in Severni Ameriki je vedno ostajalo nekaj upanja v reševanje teh konfliktov po običajni in normalni poti. V Nemčiji

¹ B. Malinowski, *The Foundations of Faith and Morals* (London, Oxford University Press, 1936), str. 32.

pa je bila zadeva drugačna. Iz dneva v dan je problem postajal vse bolj pereč in bolj zapleten. Voditelji weimarske republike so naredili vse, kar je bilo v njihovih močeh, da bi s temi problemi opravili z diplomatskimi transakcijami ali zakonodajnimi ukrepi. Vsa njihova prizadevanja so bila zaman. V času inflacije in brezposelnosti je celotnemu nemškemu socialnemu in gospodarskemu sistemu grozil popoln zlom. Zdelo se je, da so vsa normalna sredstva že izkoriščena. To so bila naravna in plodna tla za rast političnih mitov.

Celo v primitivnih družbah, kjer mit prežema in obvladuje vse človekove družbene občutke in družbeno življenje, ni vedno enako učinkovit in se ne pojavlja vedno z enako močjo. Največjo moč doseže takrat, kadar se mora človek soočiti z nenavadno ali nevarno situacijo. To je vztrajno zagovarjal Malinowski, ki je več let živel med domorodci na Trobriandskih otokih in izčrpno analiziral njihove mitične predstave in magične obrede. V analizi poudarja, da je celo v primitivnih družbah uporaba magije omejena na posebno področje dejavnosti. V vseh primerih, kjer lahko uporabijo sorazmerno preprosta tehnična sredstva, se ne zatekajo k magiji. Ta se pojavlja le, če je človek postavljen pred nalogo, ki daleč presega njegove naravne moči. Vedno pa ostaja določena sfera, ki ni pod vplivom magije ali mitologije, zato bi jo lahko imenovali posvetna sfera. V njej se človek zanaša na lastne sposobnosti namesto na moč magičnih ritualov in formul.

“Kadar mora domorodec izdelati orodje,” pravi Malinowski v The Foundations of Faith and Morals, “se ne zateče k magiji. Obnaša se strogo empirično, to je znanstveno pri izbiri materiala, pri načinu, kako tolče, reže in lošči svoje rezilo. Popolnoma se zanaša na svojo spretnost, na svoj razum in vztrajnost. Brez pretiravanja lahko rečemo, da se povsod, kjer je znanja dovolj, domorodec naslanja le nanj. ... Prebivalec osrednjega dela Australije obvlada pristno znanost ali veščino, torej tradicijo, ki je popolnoma podvržena izkustvu in razumu in ni pod vplivom nikakršnih mističnih elementov.

...
Obstajajo pravila, ki se prenašajo iz roda v rod in zadevajo način življenja v majhnih kolibah, prižiganje ognja s trenjem, nabiranje hrane in kuhanje, ljubezen in prepir. ... Da je ta posvetna tradicija dovezetna, selektivna, inteligentna in dobro utemeljena, nam pove dejstvo, da domorodec vedno sprejme vsakršen nov in ustrezen material.”¹

Pri vseh tistih nalogah, ki ne zahtevajo posebnih in izjemnih naporov, posebnega poguma ali vzdržljivosti, ne srečamo niti magije niti mitologije. Visoko razvito magijo in z njo povezano

mitologijo pa vedno najdemo, pri nevarnih opravilih in negotovih posledicah.

Ta opis vloge magije in mitologije v primitivni družbi velja tudi za visoko razvite stopnje človekovega političnega življenja. V skrajnih situacijah se bo človek vedno zatekel k skrajnim sredstvom – in naši današnji politični miti so taka skrajna sredstva. Če se nam je razum izneveril, vedno ostaja še *ultima ratio*, moč čudežnega in skrivnostnega. Primitivnih družb ne obvladujejo pisani zakoni, statuti, ustanove ali ustave, objavljena pravila ali politične listine. Ne glede na to nam celo najbolj primitivne oblike družbenega življenja kažejo zelo jasno in strogo organiziranost. Člani teh družb nikakor ne živijo v anarhiji ali zmedi. Najprimitivnejše družbe, kar jih poznamo, so verjetno totemistične družbe v ameriških domorodskih plemenih in v domorodskih plemenih severne in srednje Avstralije, ki sta jih Spencer in Gillen temeljito preučila in opisala v svojih delih. V teh totemističnih družbah ne najdemo zapletene in izdelane mitologije, ki bi jo lahko primerjali z grško, indijsko ali egipčansko; ne srečamo kulta posebljenih bogov niti personifikacije velikih naravnih sil. Toda povezuje jih druga, še močnejša sila: določen ritual, zasnovan na mitskih predstavah, (njihova vera v živalske prednike. Vsak član skupine pripada posebnemu totemističnemu klanu. S tem je vezan v verigo trdne tradicije. Odreči se mora določenim vrstam hrane; zelo strogo mora spoštovati pravila eksogamije ali endogamije; ob točno določenih trenutkih, v rednih časovnih presledkih in po strogem in nespremenljivem redu mora izvajati enake rituale, ki so dramatičen prikaz življenja totemističnih prednikov. Članom plemena vse to ni naloženo s silo, ampak z njihovimi temeljnimi in mitskimi predstavami. Povezovalna sila teh predstav je neovrgljiva; nikoli ni postavljena pod vprašaj.

Pozneje se pojavijo druge politične in družbene sile. Mitsko organizacijo družbe je, kot kaže, zamenjala racionalna organizacija. V tihih in mirnih časih, v obdobjih relativne stabilnosti in varnosti je to racionalno organizacijo lahko obdržati. Videti je varna pred vsemi naleti. Toda v politiki nikoli ne moremo vzpostaviti popolnega ravnovesja; ravnotežje v politiki je prej nestabilno kot pa stabilno. V politiki vedno živimo na vulkanskih tleh. Pripravljeni moramo biti na nenadne potrese in izbruhe. V vseh kritičnih trenutkih človekovega družbenega življenja racionalne sile, ki se upirajo prebujanju starih mitskih predstav, niso več gotove same vase. V teh trenutkih ponovno nastopi čas mita, kajti mit ni bil nikoli zares premagan in obvladan. Ves čas je tam, prežeč v temi, čakajoč na svojo uro in priložnost. Njegov trenutek nastopi takoj, ko druge povezovalne sile človekovega družbenega življenja iz tega ali onega razloga popustijo in se niso več sposobne boriti z demonskimi mitskimi silami.

Francoski znanstvenik E. Doutté je napisal zelo zanimivo knjigo *Magie et religion dans l'Afrique du Nord*, v kateri skuša podati zgoščeno in jasno definicijo mita. Doutté pravi, da so bogovi in demoni, ki jih najdemo pri primitivnih družbah, le personifikacija kolektivnih želja. Mit, pravi Doutté, je "*le désir collectif personifié*" – poosebljena kolektivna želja. To definicijo je podal pred približno 35 leti. Avtor seveda ni vedel in ni mislil na sedanje politične probleme. Govoril je kot antropolog, ki je proučeval verske obrede in magične rituale nekaterih divjih plemen v severni Afriki. Po drugi strani pa bi lahko to Douttéjevo formulo uporabili kot najbolj lakoničen in precizen izraz za sodobno idejo vodstva ali diktatorstva. Zahteva po vodstvu se pojavi šele, ko kolektivna želja doseže neustavljivo moč in ko, po drugi strani, izginejo vsa upanja v izpolnitev te želje po običajni in normalni poti. V takih trenutkih ta želja ni le močno občutena, ampak se le-ta tudi personificira. Pred človekovimi očmi se pojavi v konkretni, plastični in individualni obliki. Intenzivnost kolektivne želje se utelesi v vodji. Prejšnje družbene vezi – pravo, zakonitost in ustava – izgubijo vsako vrednost. Ostaja le mistična moč in avtoriteta vodje; njegova volja je najvišji zakon.

Jasno je, da personifikacija kolektivne želje pri velikem narodu ne more biti uresničena na enak način kot pri divjem plemenu. Civiliziran človek je seveda izpostavljen najbolj nasilnim strastem, in ko te strasti dosežejo vrhunec, je podvržen popuščanju najbolj iracionalnim vzgibom. Vendar pa celo v tem primeru ne more popolnoma pozabiti ali zanikati zahteve po racionalnosti. Najti mora "razloge" za svojo vero, izdelati mora »teorijo«, ki bo potrjevala njegova prepričanja. Ta teorija ni niti malo primitivna; prav nasprotno, zelo je sofisticirana.

Lahko razumemo predpostavko primitivnega življenja, ki pravi, da se vse človeške moči in vse naravne moči lahko združijo in koncentrirajo v posamezniku. Vrač, če je pravi, če pozna čarobne izreke in jih zna uporabljati ob pravem času in v pravilnem redu, postane gospodar vsega. Odvrne vsako zlo, premaga vsakega sovražnika; obvladuje vse naravne sile. Vse to je tako oddaljeno od sodobnega mišljenja, skoraj mu je nerazumljivo. Toda če sodoben človek ne veruje več v naravno magijo, se vendarle ni odrekel verovanju v neke vrste "družbeno magijo". Če je kolektivna želja občutena v vsej svoji moči in globini, je ljudi lahko prepričati, da potrebujejo samo pravega človeka, da bi jo zadovoljil. Tu začutimo vpliv Carlylove teorije kulta heroja. Ta teorija je zagotavljala racionalno opravičilo za nekatera pojmovanja, ki v svojem izvoru in nagnjenju nikakor niso racionalna. Carlyle je poudarjal, da je kult heroja nujen element človeške zgodovine. Ne more izginiti, dokler človek sam ne izgine. "V vseh dobah svetovne zgodovine najdemo Velikega Človeka, ki je nezamenljivi odrešitelj svoje dobe; je iskra, brez katere gorivo

nikoli ne bi zagorelo.”² Beseda velikega človeka je modra, zdravilna beseda, v katero lahko vsi verjamemo.

Toda Carlyle svoje teorije ni dojemal kot določen politični program. To je bila romantična predstava junaštva – popolnoma drugačna od naših sodobnih političnih “realistov”. Sodobni politiki so se morali zateči k mnogo bolj drastičnim sredstvom. Morali so rešiti problem, ki v mnogočem spominja na računanje kvadrature kroga. Zgodovinarji človeške civilizacije so nam povedali, da je moralo človeštvo v svojem razvoju preiti dve različni stopnji. Človek je začel kot *homo magus*; toda iz dobe magije je prešel v dobo tehnike. Homo magus iz prejšnjih časov in iz primitivne civilizacije je postal *homo faber*, rokodelc in obrtnik. Če priznamo tako zgodovinsko delitev, se zdijo naši politični miti zares čudni in protislovni. V njih namreč najdemo mešanico dveh, med seboj izključujočih se delovanj. Sodobni politik mora v sebi združevati dve popolnoma različni in celo nezdružljivi funkciji. Istočasno mora nastopati kot homo magus in kot homo faber. Je svečenik nove, popolnoma iracionalne in skrivnostne religije. Ko pa mora to religijo braniti in širiti, ravna zelo metodično. Nič ni prepuščeno naključju, vsak korak je dobro pripravljen in premišljen. Ta čudna kombinacija je ena od najbolj očitnih značilnosti naših političnih mitov.

Mit so vedno opisovali kot rezultat nezavednega delovanja in kot svoboden plod domišljije. Tukaj pa imamo mit, ki je izdelan po načrtu. Novi politični miti ne nastajajo svobodno; niso divji sadeži bujne domišljije, ampak umetni proizvodi, ki so jih ustvarili zelo izkušeni in spretni obrtniki. Dvajsetemu stoletju, naši veliki tehnični dobi, je bilo namenjeno, da razvije novo tehniko mita. Danes se lahko miti ustvarjajo v enakem smislu in po istih metodah kot katerokoli sodobno orožje – kot strojnice ali letala. To je novost – novost odločilnega pomena, ki je popolnoma spremenila vse naše družbeno življenje. Leta 1933 se je začel politični svet vznemirjati zaradi ponovnega oboroževanja Nemčije in njegovih možnih mednarodnih posledic. Dejstvo je, da se je to oboroževanje začelo že mnogo prej, vendar je ostajalo skoraj neopaženo. Pravo oboroževanje se je začelo s pojavom in vzponom političnih mitov. Kasnejše vojaško oboroževanje je bilo le dodatek po dejanju, ki je bilo izvršeno že dolgo pred tem. Vojaško oboroževanje je bilo le neizogibna posledica miselnega oboroževanja, ki so ga povzročili politični miti.

Prvi nujen korak, ki so ga morali storiti, je bila sprememba funkcije jezika. Pri preučevanju razvoja človeškega govora ugotovimo, da v zgodovini civilizacije beseda izpolnjuje dve popolnoma različni funkciji. Na kratko bi ju lahko imenovali semantična in magična uporaba besede. Celó v t. i. primitivnih jezikih je vedno prisotna semantična funkcija besede; brez nje ne bi bilo človeškega govora. Toda v primitivnih družbah ima magična

² Carlyle, *On Heroes*, pred. I, str. 13, izd. Centenary, V, 13.

beseda prevladujoč in neustavljiv vpliv. Ne opisuje stvari ali odnosov med stvarmi; poskuša ustvariti učinke in spremeniti tok narave. Tega ni mogoče narediti brez dodelane magične umetnosti. Čarovnik ali vrač je edini sposoben upravljati magično besedo. V njegovih rokah postane najmočnejše orožje. Nič se ne more upreti njegovi moči. "Carmina vel coelo possunt deducere lunam," pravi čarodejka Medeja v Ovidovih *Metamorfozah* – z magičnimi pesmimi in zaklinjanjem lahko celo luno snameš z neba.

Presenetljivo je, da se to dogaja v našem sodobnem svetu. Če proučujemo naše sodobne politične mite in njihovo uporabnost, bomo v njih našli, na naše veliko začudenje, ne le prevrednotenje vseh naših etičnih vrednot, temveč tudi transformacijo človeškega govora. Magična beseda ima prednost pred semantično besedo. Če danes slučajno berem nemško knjigo, objavljeno v zadnjih desetih letih, in to ne politično, ampak teoretsko, delo, ki se ukvarja s filozofskimi, zgodovinskimi ali ekonomskimi problemi – z začudenjem odkrivam, da ne razumem več nemškega jezika. Skovane so nove besede; celo stare besede so dobile nov pomen; doživele so korenite spremembe pomena. Sprememba pomena sloni na dejstvu, da so bile prej te besede uporabljane v opisnem, logičnem ali semantičnem smislu, sedaj pa so postale magične besede, ki naj bi izzvale določene učinke in razvnele določena čustva. Naše običajne besede so obtežene s pomeni, toda te nove skovanke so obtežene s čustvi in divjimi strastmi.

Nedavno so objavili zelo zanimivo knjižico, *Nazi-Deutsch. A Glossary of Contemporary German Usage, Slovar sodobnega nemškega govornega jezika*. Njeni avtorji so Heinz Paechter, Bertha Hellman, Hedwig Paechter in Karl O. Paetel. V tej knjigi so zbrani vsi izrazi, ki jih je ustvaril nacistični režim. Spisek je ogromen. Kaže, da je le nekaj besed preživelo splošno uničenje. Avtorji so poskušali nove izraze prevesti v angleščino, vendar jim to, po mojem mnenju, ni uspelo. Namesto pravih prevodov so nam predstavili le obširen opis nemških besed in fraz, kajti na žalost – ali morda na srečo – teh besed ni bilo mogoče primerno prevesti v angleščino. Njihova značilnost ni toliko njihova vsebina in objektivni pomen, kot pa emocionalna atmosfera, ki jih obkroža in obdaja. To atmosfero pa je treba čutiti; ne moremo je prevesti niti prenesti iz enega mnenjskega okolja v popolnoma drugačno. Za ilustracijo se bom zadovoljil z izrazitim primerom, izbranim na slepo. V *Slovarju* sem videl, da obstaja v sodobni nemščini velika razlika med izrazoma *Siegfriede* in *Siegerfriede*. Celo nemško uho bo težko ujelo razliko, saj ti dve besedi zvenita popolnoma enako in zdi se, da označujeta isto stvar. *Sieg* pomeni zmaga, *Friede* pomeni mir; kako torej lahko kombinacija teh dveh besed ustvari popolnoma drugačne pomene? Kljub temu izvemo, da v sodobnem nemškem jeziku

obstaja izredno velika razlika med tema dvema izrazoma: Siegfriede pomeni mir, dosežen z nemško zmago, Siegfriede pa pomeni ravno nasprotno; označuje mir, ki bi ga diktirala zmaga zaveznikov. Enako je z drugimi izrazi. Ljudje, ki so kovali te izraze, so bili mojstri umetnosti politične propagande. Dosegli so svoj cilj: z najbolj enostavnimi sredstvi so razvneli nasilne politične strasti. Zadostovala je le ena beseda ali le sprememba enega zloga v njej, da so dosegli ta cilj. Če slišimo te nove besede, začutimo v njih celo lestvico človeških čustev – sovraštvo, jezo, bes, ošabnost, prezir, objestnost in zaničevanje.

Toda spretna uporaba magične besede ne zadostuje. Da bi beseda dosegla popolni učinek, mora biti dopolnjena z uvajanjem novih obredov. Tudi v tem pogledu so politični voditelji delovali zelo temeljito, metodično in uspešno. Vsako politično dejanje ima svoj poseben ritual. Glede na to, da v totalitarni državi ni zasebne sfere, neodvisne od političnega življenja, je celotno človekovo življenje nenadoma preplavljeno z visoko plimo novih ritualov. Ti so prav tako redni, strogi in neizprosni kot tisti, ki jih srečamo v primitivnih družbah. Vsak razred, vsak spol in vsako starostno obdobje ima svoj obred. Nihče ne more iti po ulici, pozdraviti soseda ali prijatelja, ne da bi pri tem izvedel politični ritual. Tako kot v primitivnih družbah pomeni zanemarjanje predpisanih obredov bedo in smrt. Niti otrokom tega ne spregledajo kot malomarnost, ampak postane zločin proti veličini voditelja in totalitarne države.

Posledice teh novih obredov so očitne. Stalno, nespremenljivo in monotono izvajanje istih obredov najbolj uspava naše aktivne moči, moči lastne presoje in kritične razsodnosti ter zbríše občutek osebnosti in osebne odgovornosti. Kajti v nobeni primitivni družbi, ki jih obvladujejo in vodijo obredi, ne poznajo posameznikove odgovornosti, ampak le kolektivno. "Moralni subjekt" je skupina, ne pa posameznik. Klan, družina in celo pleme so odgovorni za dejanja vseh svojih članov. Izvršeni zločin ne bremeni posameznika. Kot neke vrste moralna izprijenost ali družbena okužba se zločin razširi na celo skupino. Nihče se ne more izogniti tej okužbi. Maščevanje in kazen sta prav tako usmerjena na skupino kot celoto. V družbah, kjer je krvno maščevanje ena najvišjih obvez, ni nujno, da se maščujejo samemu morilcu; zadostuje usmrnitev člana njegove družine ali njegovega plemena. Ponekod, tako v Novi Gvineji ali med afriškimi Somalci, ubijejo starejšega brata, ne pa pravega krivca.

V zadnjih dvesto letih so se naše predstave o načinu življenja domorodcev v primerjavi z življenjem civiliziranih ljudi popolnoma spremenile. V 18. stoletju je Rousseau podal svoj slaven opis življenja divjakov in naravnega stanja. V njem je prepoznal pravi raj preprostosti, nedolžnosti in sreče. Divjak je živel sam v svežini svojega rodne gozda, sledil je svojim nagonom in

³ E. Sidney Hartland, *Primitive Law* (London, Methuen & Co., 1924), str. 138.

zadovoljeval svoje preproste želje. Užival je najvišje dobro, dobro absolutne neodvisnosti. Na žalost je napredek antropološkega raziskovanja v 19. stoletju popolnoma spodbil to filozofsko idilo. Rousseaujev opis se je spremenil v svoje lastno nasprotje. E. Sidney Hartland v svoji knjigi *Primitive Law* pravi:

“Divjak še zdaleč ni svobodno in prosto bitje Rousseaujeve domišljije. Prav nasprotno, z vseh strani je obkoljen z navadami svojega naroda; vezan je z okovi starodavne tradicije. ... Te sponse sprejema kot nekaj samo po sebi umevnega in se sploh ne skuša osvoboditi. ... Ista opažanja zelo pogosto veljajo tudi za civiliziranega človeka; toda civiliziran človek je preveč nemiren, preveč željan sprememb, prevreč nestrpen pri raziskovanju svojega okolja, da bi se s tem sprijaznil.”³

Te besede so bile zapisane pred dvajsetimi leti; med tem smo se naučili novo lekcijo, lekcijo, ki je zelo ponižujoča za naš človeški ponos. Naučili smo se, da sodobni človek, kljub svojemu nemiru, mogoče pa prav zaradi tega, ni zares prešel stanja divjega življenja. Če je izpostavljen enakim silam, se lahko hitro vrne v stanje popolnega pasivnega strinjanja z obstoječim. Ne dvomi več o svojem okolju, ampak ga sprejema kot nekaj samo po sebi umevnega.

Od vseh žalostnih izkušenj iz zadnjih dvanajstih let je ta verjetno najbolj grozljiva. Lahko bi jo primerjali z Odisejevo izkušnjo na Kirkinem otoku. Ne, še hujša je. Kirka je Odisejeve prijatelje in spremljevalce spremenila v različne živali. Tukaj pa imamo ljudi, izobražene in inteligentne, ponosne in pokončne, ki so se nenadoma odrekli najvišjemu človeškemu privilegiju. Prenehali so obstajati kot svobodni in osebni dejavniki. Izvajajo iste predpisane obrede in s tem začnejo čutiti, misliti in govoriti na enak način. Njihove kretnje so živahne in nasilne; toda to je umetno, namišljeno življenje. V bistvu jih premika zunanja sila. Vedejo se kot marionete v lutkovni predstavi – ne zavedajoč se, da vrvice te predstave in celotnega posameznikovega in družbenega življenja premikajo politični voditelji.

Ta točka je najpomembnejša za razumevanje našega problema. V političnem življenju so bile vedno prisotne metode prisiljevanja in potlačevanja. Toda v večini primerov so te metode uporabljali za doseganje materialnih rezultatov. Celo najbolj kruti tiranski sistemi so se zadovoljili z vsiljevanjem določenih zakonov delovanja, ne da bi se pri tem menili za čustva, mnenja in mišljenja ljudi. Res je, da so se med velikimi verskimi boji zelo trudili, da bi obvladovali ne le človekova dejanja, ampak tudi njegovo zavest. Toda ti poskusi so bili obsojeni na neuspeh, saj so le okrepili občutek za versko svobodo.

Sodobni politični miti so se stvari lotili popolnoma drugače. Niso začeli z zahtevami ali prepovedmi določenih dejanj. Poskusili so spremeniti ljudi, da bi lahko usmerjali in nadzorovali njihova dejanja. Politični miti so ravnali tako kot kača, ki poskuša paralizirati svoje žrtve, preden jih napade. Ljudje so postali njihove žrtve, brez vsakršnega resnega upiranja. Premagani in prevladani so bili, še preden so se zavedeli, kaj se je dejansko zgodilo.

Da bi dosegli ta namen, običajna sredstva političnega zatiranja niso bila dovolj. Celo pod največjim političnim pritiskom so ljudje še naprej živeli svoja lastna življenja. Vedno je obstajala določena sfera osebne svobode, ki je nasprotovala temu pritisku. Klasične etične ideje antike so ohranjale in krepile svojo moč sredi kaosa in političnega propada antičnega sveta. Seneka je živel v času Nerona na njegovem dvoru. Toda to mu ni preprečevalo, da ne bi v svoje razprave in moralne spise vpletal izvlečke veličastnih idej stoične filozofije, idej o avtonomnosti volje in neodvisnosti modreca. Naši sodobni politični miti so uničili vse te ideje in ideale, še preden so začeli delovati. S te strani se jim ni treba bati nobene opozicije. V analizi Gobineaujeve knjige smo preučevali metode, s katerimi so zlomili to opozicijo. Mit rase je deloval kot močno korozivno sredstvo in je uspel raztopiti in razkrojiti vse druge vrednote.

Če hočemo razumeti ta proces, moramo začeti z analizo izraza "svoboda". Svoboda je eden izmed najbolj nejasnih in dvoumnih izrazov, ne le v filozofskem, ampak tudi v političnem jeziku. Takoj ko začnemo razglabljati o svobodi volje, se že znajdemo v nerazrešljivem labirintu metafizičnih vprašanj in antinomij. Vsi pa vemo, da je politična svoboda eno najbolj rabljenih in zlorabljenih gesel. Vse politične stranke so nam zagotavljale, da so prav one prave zastopnice in varuhinje svobode. Vendar pa so ta izraz vedno definirale v svojem lastnem smislu in ga uporabljale za svoje posebne interese. Etična svoboda je pravzaprav mnogo bolj preprosta stvar. Osvobojena je vseh dvoumnosti, ki se tako v metafiziki kot v politiki zdijo neizogibne. Ljudje ne delujejo kot svobodni dejavniki zato, ker imajo *liberum arbitrium indifferentiae*. Svobodno dejanje označuje njegov karakter, ne pa odsotnost pobude. V etičnem smislu je človek svoboden dejavnik, če so te pobude odvisne od njegove lastne presoje in lastnega prepričanja o moralni dolžnosti. Kant izenačuje svobodo z avtonomijo. Svoboda ne pomeni »indeterminizma«, ampak posebno vrsto determinacije. Pomeni, da zakon, ki se mu podrejamo v svojih dejanjih, ni vsiljen od zunaj, ampak si ga moralni subjekt sam postavlja sebi.

Kant nas v razlagi svoje teorije sviri pred osnovnim nerazumevanjem. Trdi, da etična svoboda ni dejstvo, ampak postulat. Ni *gegeben*, ampak *aufgegeben*; ni poklon, s katerim je obdarjena človeška narava, ampak je naloga, najtežja naloga, ki si jo člo-

⁴ "Nemškemu špeceristu, ki je bil pripravljen pojasniti stvari nekemu ameriškemu obiskovalcu," pravi Stephen Raushenbush, "sem govoril o našem občutku, da so opustili nekaj neprecenljivega, ko so se odrekli svobodi. Odgovoril je: (Toda ti sploh ne razumeš. Pred tem smo se morali ukvarjati z volitvami, strankami in glasovanjem. Imeli smo odgovornosti. Sedaj jih nimamo več. Sedaj smo svobodni.)" Glej Stephen Raushenbush, **The March of Fascism** (New Haven, Yale University Press, 1939), str. 40.

vek lahko zastavi. Ni dejstvo, ampak zahteva, etični imperativ. To nalogo je najtežje izpolniti v obdobjih težkih in nevarnih družbenih kriz, kadar se zdi zlom celotnega javnega življenja neizbežen. V takih časih začne posameznik globoko dvomiti o lastnih močeh. Svoboda ni človekova naravna dediščina. Če jo hočemo imeti, jo moramo ustvariti. Če bi človek le sledil svojim naravnim nagonom, ne bi težil za svobodo; raje bi izbral odvisnost. Očitno je mnogo lažje biti odvisen od drugih, kot pa misliti, presojati in odločati sam zase. To pojasnjuje dejstvo, da je v posameznikovem in v političnem življenju svoboda večkrat pojmovana kot breme in ne kot privilegij. V izredno težkih okoliščinah se človek hoče otresti tega bremena. Tukaj nastopita totalitarna država in politični mit. Nove politične stranke obljublajo vsaj rešitev dileme. Zatirajo in uničujejo pravi smisel svobode, hkrati pa osvobajajo ljudi vsakršne osebne odgovornosti.⁴

To nas vodi k drugemu vidiku našega problema. V našem opisu sodobnih političnih mitov še vedno manjka ena značilnost. Kot smo poudarili, so morali v totalitarnih državah politični voditelji prevzeti vse tiste funkcije, ki jih je v primitivnih družbah izvajal čarovnik. Bili so absolutni vladarji, vrači, ki so obljubili, da bodo ozdravili vsa družbena zla. Toda to ni bilo dovolj. V divjih plemenih ima vrač še eno pomembno nalogo. *Homo magus* je istočasno tudi *homo divinans*, razodeva božjo voljo in napoveduje prihodnost. Prerok ima trdno mesto in nepogrešljivo vlogo v primitivnem družbenem življenju. Celona visoko razvitih stopnjah politične kulture si še vedno lasti svoje stare pravice in privilegije. Na primer v Rimu niso nikoli sprejeli nobene pomembne politične odločitve, niso se lotili nobenega težkega podviga, nobene bitke niso bili, ne da bi se posvetovali z avgurji in hourspeksi. Rimsko vojsko so vedno spremljali hourspeksi, ki so bili sestavni del vojaškega prateža.

Celo v tem pogledu se je naše politično življenje nenadoma vrnilo k oblikam, ki so se zdele popolnoma pozabljene. Danes seveda nimamo primitivnega načina vedeževanja ali ugibanja z žrebom, ne opazujemo več ptičjega leta, niti ne preučujemo več drobovja zaklanih živali. Razvili smo mnogo bolj prefinjeno in izpopolnjeno metodo vedeževanja – metodo, ki naj bi bila znanstvena in filozofska. Toda če so se naše metode spremenile, pa stvar sama nikakor ni izginila. Naši sodobni politiki zelo dobro vedo, da velike mase lažje vodiš s silo domišljije kot pa z golo fizično silo. To znanje so zelo dobro izkoristili. Politik postaja neke vrste javni vedeževalec. Prerokovanje je bistveni element nove tehnike vladanja. Obljubljene so najbolj nemogoče in neverjetne stvari; znova in znova se napoveduje zlata doba.

Prevedla Nataša Žorž